
IDŐSKORI SZOCIÁLIS ELLÁTÁS A NYUGAT-DUNÁNTÚLI RÉGIÓ APRÓFALVAIBAN

Balogh András

SOCIAL WORK SERVICES IN SMALL VILLAGES OF WEST TRANSDANUBIA

Every third settlement of Hungary has less than 500 inhabitants. This type of settlements is called small villages which can be found especially in those regions where the number of other low populated villages is significant. This fact highlights the possible extension areas and on the other hand it proves that the increase of these villages has been caused by the decrease of population of villages between 500 and 1000 inhabitants. The small villages form complex areas altogether 10 per cent of total territory of Hungary, especially West and South Transdanubia and in the Northern Hungarian counties. At the same time, this group of settlements has never been homogeneous. In this study we have focused on the analysis of the inequalities from the perspective of social situation. The geographical range is West Transdanubia, which has 352 small villages with about one-third of all small villages in the country. West Transdanubia, likewise all other regions of Hungary, has serious difference in levels of economic and welfare development. The northern parts of West Transdanubia are more advanced than the southern ones. And what is more, Győr-Moson-Sopron is the most advanced county in Hungary, at the same time, Zala is in the second half of this hierarchy. The question is whether these economic and welfare differences are demonstrable in social services or not? To answer the question we used 5 social indexes: village warden services, home-help services, home-help services with alarm system, older people's social housing and old people's homes. The differences among the counties of West Transdanubia from the perspective of social services are much less than in the case of economic situation, moreover the village garden services network is the most developed in Zala county and its home-help services are near as good as in the first ranked Vas county. It can be concluded from the spatial location of old people's homes that there are some function-poor territories in the three counties like southern part of Győr-Moson-Sopron, and the middle part of Zala county.

BEVEZETÉS

Magyarország korszerkezetére az időskorúak arányának évről-évre történő emelkedése jellemző, ami egyre komolyabb kihívást jelent a szociális ellátórendszer számára. A Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint 2011-ben a népesség 16,7%-a tartozott a

65 éves vagy idősebb korosztályokba. Az előregedés tartós adottságnak tekinthető, ami a népesedési folyamatok egyenes következménye (PERCZEL GY. 2003). A folyamat ugyanakkor eltérő mértékben jelentkezik a településhierarchia különböző szintjein: hangsúlyosan van jelen a fővárosban, valamint a falvakban, s azokon belül is kiváltképp az alacsony lélekszámú községekben. Tanulmányunkban a Nyugat-dunántúli régió aprófalvaiban élő időskorú népesség szociális ellátásának térbeli sajátosságait vizsgáljuk, azt, hogy a régió három eltérő fejlettségű megyéjében, az aprófalvak különböző típusaiba tartozó 500 fő alatti települések esetében milyen előnyök, illetve hátrányok tapasztalhatóak a szociális intézmények, illetve azok elérhetősége tekintetében. Keressük, melyek azok a kisközségek, amelyek a szociális ellátásban hátrányban vannak a régió többi aprófalvához képest, s megkíséreljük a miértre is megtalálni a válaszokat.

1. NYUGAT-DUNÁNTÚLI RÉGIÓ: TERÜLETI-TELEPÜLÉSI EGYENLŐTLENSÉGEK

Az 500 főnél kisebb lélekszámú települések szociális ellátásában mutatkozó különbségeket a Nyugat-dunántúli régióon belül kíséreljük meg bemutatni. Választásunk azért esett erre a térségre, mert egyrészt a régió – már a megyék szintjén is – gazdasági fejlettségében meglehetősen sokszínű, másrészt településállományában jelentős aránnyal képviseltetik magukat az aprófalvak, harmadrészt pedig e kistelepüléseken belül tradicionálisan magas az időskorú lakosság aránya.

A jelentős észak-déli kiterjedésű, Győr-Moson-Sopron, Vas és Zala megyéket magában foglaló Nyugat-dunántúli régió gazdasági fejlettségében korántsem tekinthető homogén térségnek. Amennyiben a három megyét néhány gazdasági mutató alapján fejlettségük szerint rangsoroljuk, országos összehasonlításban az alábbi eredményeket kapjuk (1. táblázat):

1. táblázat. A Nyugat-dunántúli megyék helyezése néhány gazdasági mutató vonatkozásában
Table 1: Hierarchy of counties in West Transdanubia by economic indexes

Megyék	GDP/fő	munkanélküliségi ráta	nettó átlagkereset
Győr-Moson-Sopron	1	1	1
Vas	4	8	8
Zala	6	9	12

Forrás: Megyei Statisztikai Évkönyvek, 2009

A régióon belül, délről észak felé haladva egyre kedvezőbb gazdasági helyzetben találjuk a megyéket. Győr-Moson-Sopron mindhárom vizsgált mutató esetében országos első helyezett. Zala értékei a legrosszabbak a Nyugat-Dunántúlon, s a megyék rangsorában is főképp a középmezőnyben található. Adott tehát három eltérő fejlett-

ségű megye, amelyek településállományában az 500 főnél kisebb lélekszámú települések is különböző arányban képviseltetik magukat. Győr-Moson-Sopron 59 aprófalva a megye településeinek 32,2%-át alkotják, ugyanakkor Vas megyében ez az adat már 62% (134 aprófalva), Zalában pedig 61,6% (159 aprófalva).

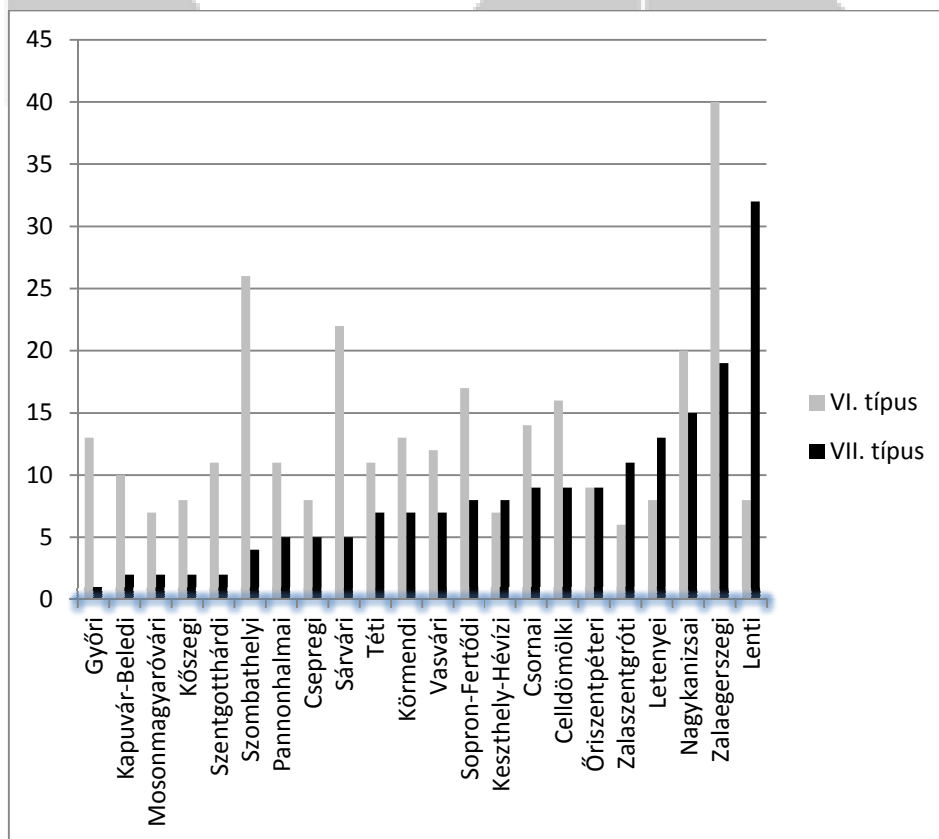
Ma már a hazai településföldrajzi irodalomban is egyértelművé vált, hogy az alacsony lakosságszámmal rendelkező községek korántsem alkotnak homogén csoportot. Ezt számos településtípusizálás igazolta az elmúlt évek során (BAJMÓCY P. – BALOGH A. 2002, BELUSZKY P. – SIKOS T. T. 2007, G. FEKETE É. 2007). Kérdés esetünkben inkább az, hogy a Nyugat-dunántúli régió kisközségei egy kategóriába, ugyanabba a típusba sorolhatók-e vagy pedig a régióon belül is nagyban különböznek egymástól társadalmi-gazdasági jellemzőik által. Beluszky Pál és Sikos T. Tamás klaszteranalízis módszerével az ország apró- és kistelepüléseit két nagy típusba sorolta be, melyeken belül is több klasztert különböztetett meg (BELUSZKY P. – SIKOS T. T. 2007). A két típus a következő (A típusnál lélekszámhatárokat nem határoztak meg, a típusokat szerteágazó mutatórendszer alkalmazásával alakították ki, így népesebb települések is bekerültek az „aprófalvas” típusba):

- Jó munkaerő-piaci helyzetű, stabil társadalmú kistelepülések, lakó- és idegenforgalmi funkciókkal (VI. típus).
- Hátrányos helyzetű aprófalvak rossz munkaerő-piaci feltételekkel (VII. típus).

A nyugat-dunántúli régió kistérségeiben e két típus eltérő számban fordul elő (1. ábra). Csak Zala megyében találunk olyan kistérségeket, amelyekben a VII. típusba tartozó települések száma meghaladja a VI., azaz kedvezőbb helyzetű falvak csoportjába tartozók számát. Vas megyében, az Őriszentpéteri kistérségben számuk megegyezik (8-8 település), ezen kívül azonban minden más kistérségben a VI. típusba tartozó községek száma a magasabb. A három megye alacsony lélekszámú településeinek helyzete tehát – igazodva a megyék gazdasági mutatók szerinti sorrendjéhez – délről északi irányban haladva egyre kedvezőbb, miközben a településállományon belüli arányuk is csökken.

A 60 év feletti korosztály elsősorban az aprófalvakban tűnik kiszolgáltatottnak, hiszen itt a leghiányosabb a szociális intézményrendszer, s gyakran a térségi központok jelentős időtávolságra fekszenek tőlük. A Nyugat-dunántúli régió kistérségeiben az időskorúak aránya 19,9% (Mosonmagyaróvári kistérség) és 27,9% (Őriszentpéteri kistérség) között változik (2. ábra). A kistérségenkénti aprófalva-arány és a 60 év felettek aránya között gyenge pozitív korreláció áll fenn (0,35). Azaz, nem jelenthetjük ki egyértelműen, hogy a legtöbb aprófalvval rendelkező kistérségekben él a legtöbb idős ember, de néhány esetben (Őriszentpéteri, Lenti, Csepregi, Zalaszántó, Zalakarosi kistérségek) az összefüggés kézenfekvő.

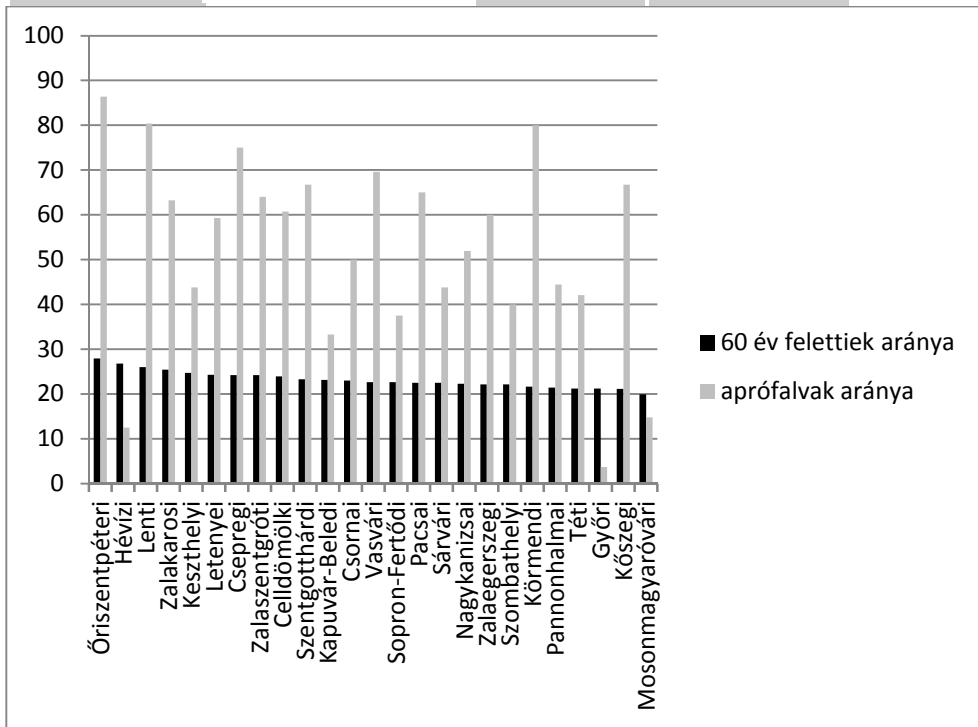
1. ábra: A Nyugat-dunántúli aprófalvak típusai kistérségenként
 Figure 1: Types of West Transdanubian small villages in sub-regions

Forrás: Beluszky P. – Sikos T. T. (2007) alapján saját szerkesztés. A 168-as kistérségi rendszer bázisán.

A tíz legidősebb korszerkezetű kistérségből hat zalai, míg a tíz legfiatalabb között mindössze két kistérség van Zala megyéből. Vagyis e mutató esetében is Zala megye van a legkedvezőtlenebb helyzetben, hasonlóan az aprófalvak számához, továbbá a gazdasági mutatókhoz. Másképp fogalmazva: a Nyugat-dunántúli régió három megyéje közül a legkevésbé fejlett, ugyanakkor legaprófalvasabb Zalában a legmagasabb a 60 évesnél idősebb korosztály aránya, így hipotézisünk szerint itt jelent a legnagyobb problémát az öregek megfelelő szociális ellátása. Kérdés: valóban ez a helyzet?

2. ábra. Az időskorúak és az aprófalvak aránya a Nyugat-dunántúli régió keistérsegeiben
 Figure 2: Rate of old-aged men and small villages in West Transdanubian sub-regions

Forrás: KSH adatai alapján saját számítás

2. AZ IDŐSKORI SZOCIÁLIS ELLÁTÁS ÉS A VIZSGÁLATBAN ALKALMAZOTT MUTATÓK

A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló, többször – legutóbb 2012. január 1-től életbe lépett változtatásokkal – módosított 1993. évi III. törvény alapján nyújtott időskorúakkal szembeni szociális feladatok az alapellátások, a nappali ellátások, az átmeneti elhelyezést nyújtó ellátások és a tartós elhelyezést nyújtó ápoló, gondozó intézményi ellátások körébe tartozhatnak. Mivel tanulmányunkban az 500 főnél kisebb nyugat-dunántúli települések időskorú lakosságának szociális helyzetére voltunk kíváncsiak, a felsorolt – az ellátás időtartama alapján megkülönböztetett – feladattípusok közül igyekeztük kiválasztani azokat a tényezőket, amelyekkel legjobban jellemezhetők e korosztállyal szembeni gondozó tevékenységek, működtetésük alapjaiban befolyásolhatja a 60 év felettek helyzetét, s amelyek intézményi kiépültsége alapján markáns térbeli-települési különbségek tárthatók fel. A kiválasztott mutatók az alábbiak:

A. Alapellátás:

falugondnoki ellátás: célja a kis lélekszámú települések, külterületi vagy egyéb belterületi lakott helyek intézményhiányából eredő hátrányának mérséklése, alapvető szükségletek kielégítését segítő szolgáltatásokhoz való hozzáférés biztosítása. 600 főnél kisebb településen működtethető, s fenntartható abban az esetben is, ha az esetleges népességnövekedés következtében az adott település lélekszáma 10%-ot meg nem haladó mértékben emelkedik 600 fő fölé.

házi segítségnyújtás: a fogyatékos személyek, pszichiátriai és szenvedélybetegek segítése mellett azokról az időskorúakról való gondoskodás, akik otthonukban önmaguk ellátására nem képesek.

jelzőrendszeres házi segítségnyújtás: a saját otthonukban élő, egészségi állapotuk és szociális helyzetük miatt rászoruló, a segélyhívó készülék használatára képes időskorú (aki egyedül él és 65 év feletti) vagy fogyatékos személyek, illetve pszichiátriai betegek részére nyújtott ellátás

B. Átmeneti elhelyezést nyújtó ellátás:

időskorúak gondozóháza: átmeneti elhelyezést nyújtó szociális intézmény időskorúak, illetve 18. évüket betöltött, önmaguk ellátására időlegesen nem képes személyek számára.

C. Tartós elhelyezést nyújtó ápoló, gondozó intézményi ellátás:

időskorúak otthona: ápolást, gondozást nyújtó tartós bentlakásos szociális intézmény, elsősorban azon, a nyugdíjkorhatárt betöltött személyek számára, akiknek egészségi állapota rendszeres gyógyintézeteki kezelést nem igényel.

Attól eltekintettünk, hogy az adott szociális szolgáltatást ki tartja fenn. Így a vizsgálatba egyaránt bevontuk a települési, megyei önkormányzatok, intézményfenntartó társulások, egyházak, közhasznú társaságok, alapítványok, egyesületek, egyéni és társas vállalkozások által működtetett tevékenységeket is.

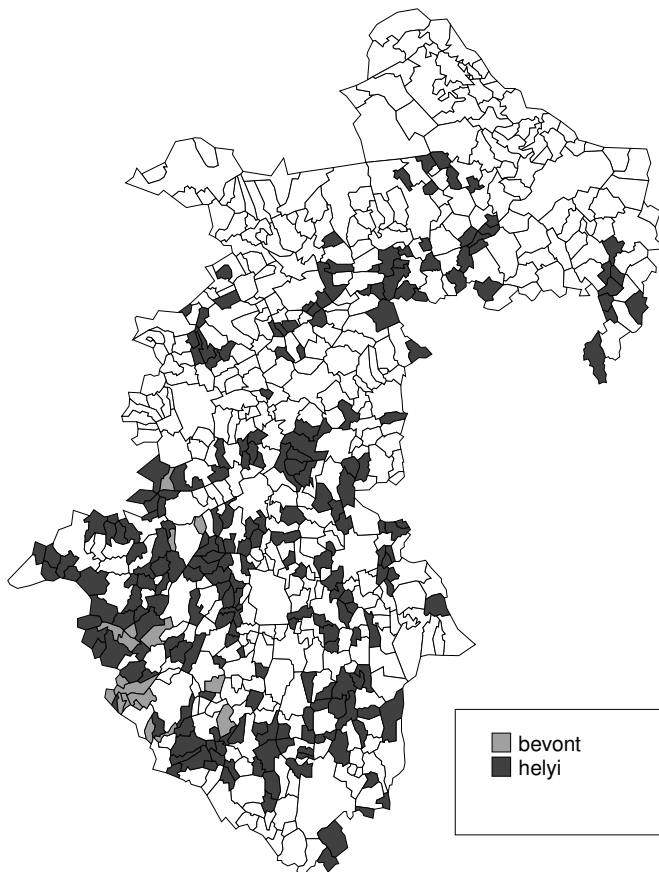
3. FALUGONDNOKI ELLÁTÁS

A falugondnok feladatai nagyon összetettek, melyeknek csak egy része kapcsolódik az időskorúak életkörülményeinek könnyítéséhez. E feladatok közül – az 1/2000. (I. 7.) SzCsM-rendelet alapján – a legfontosabbak a következők: szociális alapfeladatok ellátásában való aktív közreműködés (pl. szociális étkeztetés, házi segítségnyújtás, közösségi és szociális információk szolgáltatása), egészségügyi ellátáshoz való hozzájutás biztosítása (gyógyszerkiváltás, orvosi rendelésre szállítás), bevásárlás, hivatali ügyintézés, háztartási eszközök javításának ügyintézése stb.

A falugondnoki tevékenység jelentőségét tehát az adja, hogy számos különböző feladat egyesül a munkájában, s ezzel hatékonyan csökkentheti az intézményhiányt. A falugondnoki szolgáltatás a Nyugat-dunántúli régió 247 aprófalvában van jelen, ami az

összes aprófalva 70%-át jelenti. Legrosszabb helyzetben a vasi kistelepülések vannak: mindössze 61,2%-uk működtet falugondnokságot, míg Győr-Moson-Sopronban 71,2, Zalaiban pedig 76,7%-uk (3. ábra). Vagyis abban a megyében a legkiépítettebb ez a szolgáltatás, ahol a legtöbb aprófalva található.

3. ábra: Falugondnoki ellátást biztosító aprófalvas önkormányzatok a Nyugat-dunántúli régióban
 Figure 3: Village warden services in small villages of West Transdanubia

Forrás: VÁTI alapján saját szerk.

A falugondnoki szolgáltatás és az aprófalvak népességszáma között nem mutatható ki összefüggés. Átlagosan 244-en élnek azokban a településekben, ahol tevékenykedik falugondnok, és 247-en azokban, ahol nem. Alapvetően az a jellemző, hogy min-

den település maga látja el a feladatot, csupán 18 aprófalva esetében mondható el az, hogy más község falugondnoka jár át és segít az ellátásban (2. táblázat).

2. táblázat: Falugondnoki szolgáltatásba bevont aprófalvak és gesztor településeik a Nyugat-dunántúli régióban

Table 2: Provider and provided small villages by village warden services in West Transdanubia

Bevont település	Lakónépesség	Gesztor település	Lakónépesség	Megye
Felsőszenterzsébet	13	Alsószenterzsébet	72	Zala
Kerkakutas	131	Alsószenterzsébet	72	Zala
Magyarföld	38	Alsószenterzsébet	72	Zala
Ramocsa	45	Alsószenterzsébet	72	Zala
Belsőárd	100	Baglad	44	Zala
Külsőárd	77	Baglad	44	Zala
Lendvajakabfa	33	Baglad	44	Zala
Resznek	290	Baglad	44	Zala
Bödeháza	65	Gáborjánháza	74	Zala
Szijártóháza	26	Gáborjánháza	74	Zala
Zalaszombatfa	47	Gáborjánháza	74	Zala
Daraboshegy	95	Halogy	241	Vas
Katafa	374	Hegyhátsál	139	Vas
Kerkateskánd	166	Szécsisziget	228	Zala
Lendvadedes	33	Gosztola	36	Zala
Mikekarácsonyfa	269	Barlahida	131	Zala
Nagykölked	162	Harasztifalu	145	Vas
Pördefölde	67	Kányavár	112	Zala

Ebben az esetben már van némi kapcsolat a falugondnoki tevékenység és a településméret között, legalábbis olyan vonatkozásban, hogy a szolgáltatásba bevont községek rendszerint igen kicsik, átlagos népességszámuk 113 fő. Igaz azonban az is, hogy ugyanez elmondható gesztor településeikről is, sőt, nem egy esetben az ellátó településen kevesebben élnek, mint az ellátott faluban (Alsószenterzsébet – Kerkakutas, Baglad – Resznek, Hegyhátsál – Katafa, Barlahida – Mikekarácsonyfa, Harasztifalu - Nagykölked). Nem a lakosok száma, hanem sokkal inkább a földrajzi fekvés, a települések egymáshoz való közelsége, több, a szolgáltatásba bevont község esetében az ellátó falu centrális elhelyezkedése a meghatározó.

4. HÁZI SEGÍTSÉGNYÚJTÁS

A házi segítségnyújtás, mint szociális alapszolgáltatás a hatályos törvény és rendeletek értelmében alapvető gondozási, ápolási tevékenységet, az önálló életvitel fenntartásának segítségét, az ellátott és lakókörnyezete higiéniai körülményeinek megtartását, a veszélyhelyzetek kialakulásának megelőzését, illetve elhárítását takarja. Legfeljebb napi 4 óra elfoglaltságot jelenthet. Az ellátás jövedelmi helyzettől független, de a szolgáltatásért térítési díjat kell fizetni.

A házi segítségnyújtás megszervezése kötelező valamennyi települési önkormányzat számára. Vizsgálatunkba mégis azért vontuk be ezt a mutatót, mert számos olyan település található országszerte, ahol ennek ellenére mégsem biztosított ez a szolgáltatás (4. ábra).

4. ábra: Házi segítségnyújtást nem biztosító települések Magyarországon, 2009
Figure 4: Missing home-help services in Hungarian settlements, 2009

Forrás: VÁTI

Győr-Moson-Sopron megyében 67, Vasban 46, Zala megyében pedig mindössze 23 olyan település található, ahol ez a fajta szociális alapellátás nem vehető igénybe. Ez összesen 136 települést jelent, melyek közül 99 rendelkezik 500 főnél kevesebb lakossal. A régió északi megyéjében 29 (az aprófalvak 49,2%-a), a középsőben 31 (23,1%), míg a déliben 39 (24,5%) aprófaluban nem működik házi segítségnyújtás. E mutatóban - a falugondnoki szolgáltatással szemben - tehát arányaiban a vasi kistelepülések rendelkeznek a legkedvezőbb értékkel, nem sokkal lemaradva követik őket a zalaiaiak és a sorrend végén Győr-Moson-Sopron aprófalvai állnak: itt csak minden második település biztosít házi segítségnyújtást időskorú lakosai számára.

A falugondnoki szolgáltatással szemben, a házi segítségnyújtás esetében jóval több a bevont települések aránya, azoké tehát, ahol más, földrajzilag közel fekvő település látja el az adott falu helyett a szociális feladatot. 208 aprófalut segít ki 36 gesztor település. Zalalövő például 34 aprófaluban házi segítségnyújtását szervezte, de Vasvár is 14, Zalaistvánd és Körmen 12-12, Rédics 11 község ellátásáért volt felelős 2009-ben. A

gesztor települések közül ráadásul Zalaistvánd – Bucsuta, Fehértó, Mihályfa, Nemescsó, Pápoc mellett – maga is aprófalva.

5. JELZŐRENDSZERES HÁZI SEGÍTSÉGNYÚJTÁS

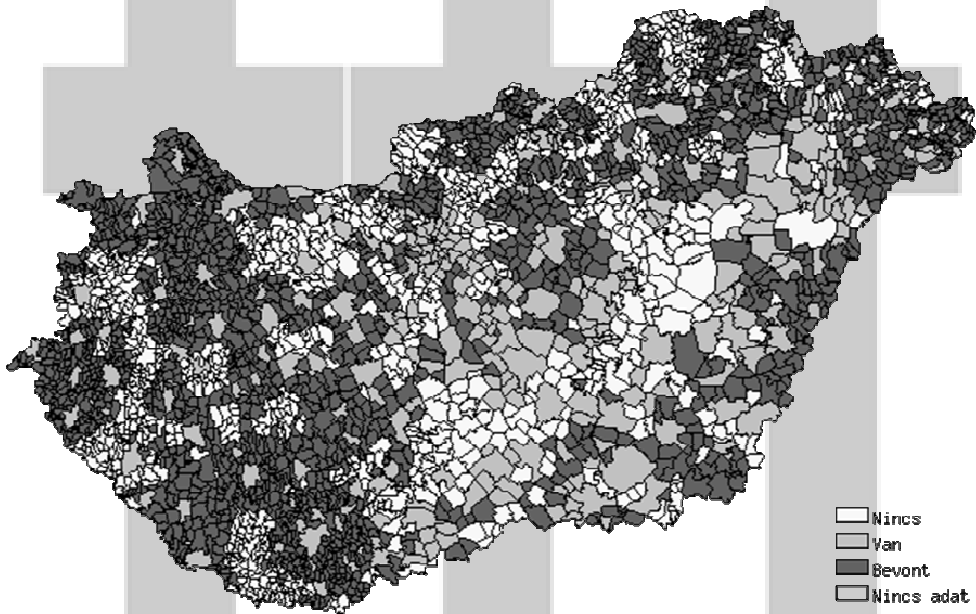
1999-ben a Szociális és Családügyi Minisztérium modellkísérleti programot indított a jelzőrendszeres házi gondozás országos kialakítására (BORZA B. 2011). A Szociális Törvény csak 2003-ban nevesítette, mint önálló szociális szolgáltatási formát, s a 10000 főnél népesebb települések önkormányzatait kötelezte a szolgáltatás megszervezésére. Az ellátásban résztvevők száma 2004-től emelkedett rohamosan, jelentős területi ellátásbeli különbségeket alakítva ki az országban (5. ábra). (2004 és 2008 között az ellátottak száma 3000 főről 71000 főre emelkedett, s ezzel a szociális étkeztetés után a második legelterjedtebb alapszolgáltatásnak számított.) 2009-től a jelzőrendszeres házi segítségnyújtás fenntartójának rendelkezni kell működési engedéllyel házi segítségnyújtásra is. 2010. január 1-től pedig a szolgáltatás már nem minősül kötelező önkormányzati feladatnak. A fenntartók között igen magas arányban találunk civil fenntartókat, különböző társulási formákat. A szolgáltatás az év minden napján, 24 órán keresztül működik (BORZA B. 2011). Az ellátottaknak ugyanakkor – a havi jövedelem alapján meghatározott - térítési díjat fizetni, ami nehezíti a szolgáltatás igénybevételét.

A területi ellátásbeli különbségek a Nyugat-dunántúli régióon belül is szembetűnőek. 2009-ben az aprófalvak 40,6%-ában nem volt jelzőrendszeres házi segítségnyújtási szolgáltatás. A 143 településnek több mint fele zalai, s csupán 9%-a győr-moson-soproni. Ha a szolgáltatást nélkülöző kistelepülések egyes megyén belüli arányait vizsgáljuk, akkor megállapíthatjuk, hogy a legrosszabb helyzetben a zalai önkormányzatok voltak ebben az esztendőben: 46,5%-ukban nem létezett ez a szolgáltatás, szemben a vasi aprófalvak 41,8%-ával és a Győr-Moson-Sopron megyeiek 22%-ával. Mivel a szociális ellátás fenntartója sok esetben valamilyen önkormányzati társulási forma, ezért az ellátásból kimaradt települések gyakran alkotnak összefüggő térségeket. Győr-Moson-Sopron megyében a Pannonhalmi, Vas megyében a Csepregi, Sárvári, Celldömölki, Szombathelyi, Vasvári, míg Zalában a Letenyi, Nagykanizsai, Pacsai, Zala-karosi és Zalaszentgróti kistérségek számítanak e mutató alapján hátrányos helyzetűnek (5. ábra).

Azok az aprófalvak, ahol a jelzőrendszeres házi segítségnyújtás igénybe vehető, szinte kivétel nélkül a szolgáltatásba bevont települések. Mindössze két kivétel van, két zalai település, amely gesztorként működik: Barlahida és Zalaistvánd. A szolgáltatást e szempontból vizsgálni azért sem vezet eredményre, mert a kistérségi és intézményfenntartó társulások mellett a 2000-es évek második felében fokozatosan előtérbe kerültek olyan nagy fenntartók, mint például az azóta megszűnt, budapesti székhelyű, mintegy 750 településen jelenlévő Megmentő Kht., illetve annak jogutódja, az azóta szintén bajba került Alvinczi Péter Szeretetszolgálat. Így egyrészt a 2009-es statisztikában az érintett falvak esetében fenntartóként – még – Budapest van megjelöl-

ve, másrészt az ezt követően kialakult kusza helyzetben különböző társulási formák igyekeztek betölteni az országos fenntartó által hátrahagyott űrt, s pályáztak a szolgáltatás működtetésére. Ahol a pályázat nem nyert, a lakosság dönthetett, hogy önerőből fenntartja-e az addig igénybevett szolgáltatást vagy pedig lemond róla. Szerencsés helyzetben a települési önkormányzat átvállalhatta a működtetés költségét vagy annak egy részét. Így igazán tisztán csak frissebb adatsorok elemzése után láthatunk majd az ügyben.

5. ábra: Jelzőrendszeres házi segítségnyújtást nem biztosító települések Magyarországon, 2009
 Figure 5: Missing home-help services with alarm system in Hungarian settlements, 2009

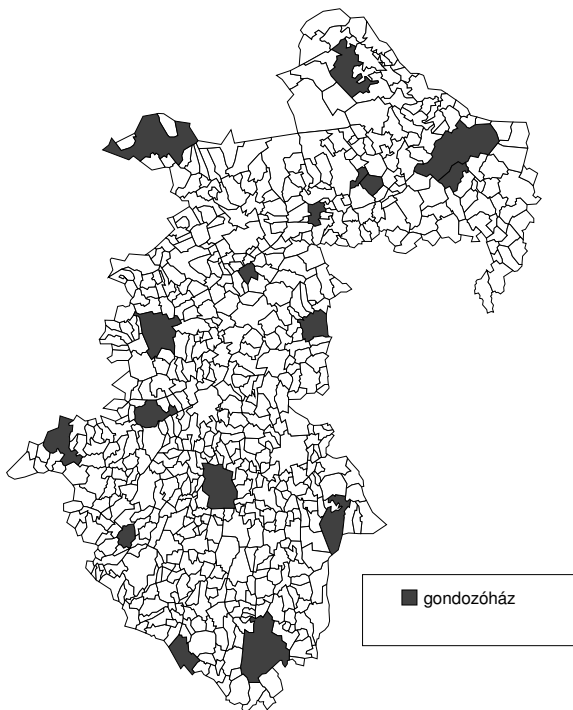
Forrás: VÁTI

6. IDŐSKORÚAK GONDOZÓHÁZA

Az időskorúak gondozóháza átmeneti – rendszerint legfeljebb egy évi – elhelyezést nyújt a rászorulóknak. Az ellátásért térítési díjat kell fizetni. Ez a fajta szolgáltatás – hasonlóan az időskorúak otthonai által nyújtotthoz – már nem helyi ellátást tesz lehetővé, igénybevételéhez el kell utazni a gondozóháznak otthon adó településre. A fő cél az ellátottak állapotának szinten tartása, ügyeiknek intézése. Főképp akkor kerül sor az igénybevételére, ha nincs az idős emberen segíteni képes hozzátartozó. A kistelepülések lakói ritkán élnek ezzel a lehetőséggel, ragaszkodnak a saját otthonukhoz, s amennyiben ez már nem megvalósítható, inkább az állandó elhelyezést nyújtó megol-

dást preferálják. Időskorúak gondozóházából nincs is sok a régióban: mindösszesen 20 telephely 17 településen (6. ábra).

6. ábra: Időskorúak gondozóházai a Nyugat-dunántúli régióban
Figure 6: Older people's social housing in West Transdanubia

Forrás: VÁTI

A legtöbb gondozóház Győr-Moson-Sopron megyében van (9), Zalában pedig a legkevesebb (5). Jellemzően inkább városokban találjuk meg őket, bár Győrújbarát, Bányogyszovát, Dör, Magyarkeresztúr, Vasegerszeg és Csesztreg példája bizonyítja, hogy falvakban is kiépülhetnek. Sőt, Vasegerszeg és Magyarkeresztúr 500 főnél kisebb lakónépességű község.

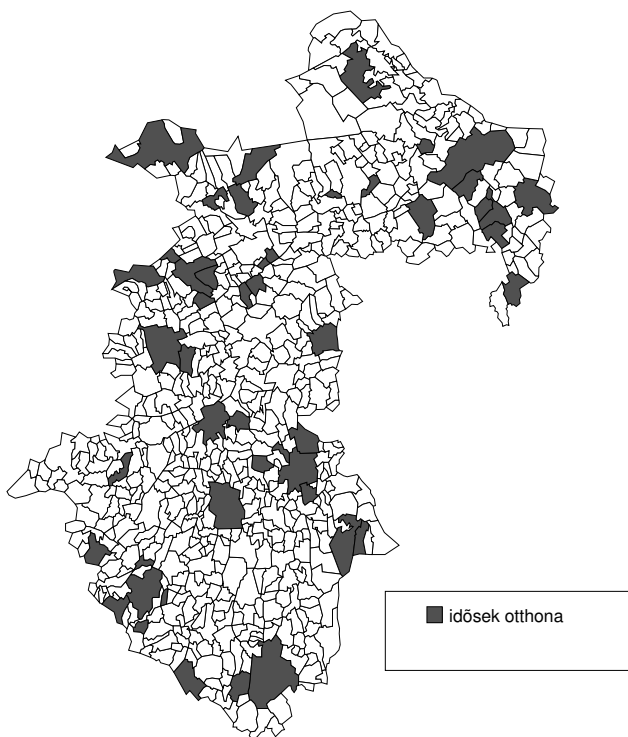
7. IDŐSEK OTTHONAI

Az idősek otthonai tartós elhelyezést nyújtanak a rászorulóknak, vagyis ez a szolgáltatás sem helyi szolgáltatást jelent, sőt, mivel állandó bentlakásos formában működik,

így csak közvetve köthető az aprófalvas időskorú lakosság szociális helyzetéhez. Így a mutató az aprófalvas lakosság időskori ellátását csak áttételesen tükrözi. Lényegében a mutatóval csak a megyék összehasonlítására vállalkozhatunk. Vagyis arra, hogy megegyenként hány településen, milyen térbeli megoszlással találhatók idősek szociális otthonai. Amiért mégis a mutató alkalmazása mellett döntöttünk, az az, hogy az idősek otthonai – bár néhányuk az egész ország területéről fogad rászorultakat – rendszerint megkötik, hogy milyen földrajzi hatósugáron belül élő idős emberek jelentkezését várják. Ez tapasztalható a régió idősek otthonai esetében is. Némelyikük az egész ország területéről fogad rászorulókat, s ez független a szociális intézménynek otthont adó település méretétől: találunk közöttük megyeszékhelyet (pl. Zalaegerszeg), kisvárost (pl. Vasvár) és községet is (pl. Hegyfalva). Vannak olyan idősek otthonai, amelyek férőhelyeik egy meghatározott százalékáig – rendszerint 10% – engedélyezik csak az ország bármely pontjáról érkező rászorult felvételét. A többi férőhely feltöltése a szűkebb földrajzi tér településeiből történik (Letenye, Szepetnek stb.) Leggyakrabban az adott időskorúak otthona területi lefedettsége a saját megyéje (pl. Jobaháza, Nagylózs, Csáfordjánosfa: Győr-Moson-Sopron; Oszkó, Peresznye, Táplánszentkereszt: Vas; Zalabaksa, Zalabér: Zala megye), ritkább esetben kistérsége (Mosonmagyaróvár – ESZI Idősek Otthona, Kőszeg – Kőszegi Szociális Gondozási Központ). Több intézmény a szomszédos megyét is bevonja a szolgáltatásba. Ilyen többek között a répceszemerei időskorúak otthona, amely Győr-Moson-Sopron mellett Vasból is elfogad jelentkezéseket, vagy a szentgyörgyvölgyi, amelynek Zala és Vas területéről vannak gondozottjai. Találunk példát azonban arra is, hogy az otthon csak az adott településről fogad idős embereket (Keszthely, Nagykanizsa, Rédics stb.).

A Nyugat-dunántúli régióban 48 településen működik összesen 96 különböző telephely. Sok esetben az egy településen belül található több szociális otthon egyetlen intézmény különböző egységeit jelenti. A 48 településből 13 található Vasban, 17 Zalában és 18 Győr-Moson-Sopronban. (7. ábra). Térbeli eloszlásuk alapján azonban épp Győr-Moson-Sopron déli és Zala megye középső térségei azok, amelyek lefedettsége kissé hiányosnak mondható. Négy esetben az idősek otthona maga is aprófaluban van: Vas megyében Vasegerszegen, Zalában Szentgyörgyvölgyön, Győr-Moson-Sopronban pedig Csáfordjánosfán és Répceszemerén találkozhatunk e szociális intézményekkel.

7. ábra: Időskorúak otthonai a Nyugat-dunántúli régióban
 Figure 7: Old people's homes in West Transdanubia

Forrás: VÁTI

ÖSSZEGZÉS

A Nyugat-dunántúli régió aprófalvainak szociális ellátottságát a vizsgálatba bevont mutatók közül elsősorban a falugondnoki ellátás, a házi segítségnyújtás és a jelzőrendszeres házi segítségnyújtás jellemzi. Ezek a szolgáltatások ugyanis az adott településekhez kötődnek, igénybe vételük helyben történik. Így alkalmasak arra, hogy alkalmazásukkal a kis lélekszámú községek közötti ellátásbeli különbségeket feltárhassuk, s azokat megyei szinten összehasonlítsuk. A három mutató esetében – az ellátott aprófalvaknak az összes aprófaluhoz képesti aránya alapján – a megyék sorrendje a lehető legváltozatosabb (3. táblázat).

3. táblázat: Az aprófalvak helyi szociális ellátottsága alapján felállított megyei rangsorok a Nyugat-dunántúli régióban

Table 3: Hierarchy of counties by right of social services in small villages of West Transdanubia

Falugondnoki szolgálat	Házi segítségnyújtás	Jelzőrendszeres házi segítségnyújtás
1. Zala	1. Vas	1. Győr-Moson-Sopron
2. Győr-Moson-Sopron	2. Zala	2. Vas
3. Vas	3. Győr-Moson-Sopron	3. Zala

Vagyis a megyék fejlettsége, illetve a különböző szociális ellátásban résztvevő aprófalvak aránya között összefüggés nem mutatható ki. Nincs tehát rosszabb helyzetben a gazdaságilag kevésbé prosperáló, ellenben a legtöbb 500 fő alatti településsel rendelkező Zala megye a régió északi, legfejlettebb és legkevésbé aprófalvas megyéjével, Győr-Moson-Sopronnal szemben. A falugondnoki szolgáltatások túlnyomó többségében az érintett falvakban szerveződnek, a gesztor települések száma elenyésző. A házi segítségnyújtás – főképp pedig a jelzőrendszeres házi segítségnyújtás – esetében már domináns a gesztoroként funkcionáló települések száma. Esetükben meghatározó a centrális földrajzi fekvés, a népességszám viszont nem. Zalaövről több dél-vasi aprófalva házi segítségnyújtásában is részt vesz, vagyis a megyehatár ebben az esetben mintha nem is létezne, nem akadályozza a szolgáltatás működését.

A régióban található gondozóházak és öregek otthonai csak áttételesen kapcsolódnak az aprófalvak időskorú lakóinak szociális ellátottságához, hiszen ezek a szolgáltatások nem helyben realizálódnak. Zömében városi rangú, vagy legalábbis népesebb településekben található meg. A gondozóházak által nyújtott szolgáltatások földrajzi hatósugara egyértelműen régió belüli, míg az állandó elhelyezést biztosító idősok otthonai nem egy esetben az egész ország területéről fogadnak jelentkezőket. Mindkét szociális intézmény esetében Győr-Moson-Sopron megye a legjobban ellátott.

Összességében megállapíthatjuk, hogy a Nyugat-dunántúli régió belül, az egyes megyék aprófalvainak szociális ellátottsága tekintetében a gazdasági fejlettségbeli különbségek nem köszönnek vissza. A régió legkevésbé fejlett megyéjében, Zalában, amely a legtöbb 500 főnél kisebb lélekszámú településsel is rendelkezik – s egyben a legtöbb olyan kistérséggel, ahol az időskorúak aránya a legmagasabb, aprófalvaik pedig a leginkább hátrányos helyzetűek –, a helyben igénybe vehető szociális ellátások terén nem mutat elmaradást a másik két megyével szemben, sőt, a falugondnoki ellátás itt a legkiépítettebb és a házi segítségnyújtás mutatójában is alig marad el az élen álló Vas megyével szemben. Elsősorban a jelzőrendszeres házi segítségnyújtás kapcsán állapítható meg az, hogy az ellátásból kimaradó települések tömbszerűen, nem ritkán egész kistérségeket lefedve helyezkednek el. Győr-Moson-Sopronban a megye déli, Vasban a középső és északi, míg Zalában a déli területeken találunk ilyen térségeket. Ennek oka, hogy a szociális feladat fenntartója rendszerint valamilyen kistérségi társulási forma, amelynek hiánya az összes, az adott kistérségbe tartozó települést sújthatja.

A régióon belül meglévő, határozott gazdasági fejlettségbeli különbségek tehát a szociális ellátás terén összerosódnak. Érdekes eredményeket hozhat, ha a vizsgálatba más régiók aprófalvait is bevonunk, hiszen így további gazdasági, illetve térségi összefüggések deríthetők fel – nagyobb léptékben.

IRODALOM

- BAJMÓCÝ P. – BALOGH A. (2002): Aprófalvas településállományunk differenciálódási folyamatai. *Földrajzi Értesítő* 3-4. szám, pp. 385-405.
- BELUSZKY P. – SIKOS T. T. (2007): Változó falvaink. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest. 459p.
- BORZA B. szerk. (2011): „Méltóképpen időskorban” projekt. Országgyűlési Biztos Hivatala, Budapest. 93p.
- G. FEKETE É. (2007): Aprófalvak átalakulóban. Csapó T. – Kocsis Zs. szerk. (2007): A kistelepülések helyzete és településföldrajza Magyarországon. Savaria University Press, Szombathely, pp. 24-38.
- PERCZEL GY. (2003): Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 633p.